

MIRCEA ELIADE

Domnișoara Christina
•
Şarpele

Prefață de Sorin Alexandrescu
Fișă biobibliografică și referințe critice
de Lucian Pricop

EDITURA CARTEX 2000

Imagine copertă: Sculptură în lemn aparținând grupului etnic Dogon,
regiunea de sud a Republicii Mali, sec. XV-XVII.

Coperta: Mădălina Pricop

Tehnoredactor: Ecaterina Pîslă

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

ELIADE, MIRCEA

Domnișoara Christina; Șarpele / Mircea Eliade; pref. Sorin Alexandrescu; fișă biobibliografică și referințe critice de Lucian Pricop – București: Cartex 2000, 2019

ISBN 978-973-104-844-4

I. Alexandrescu, Sorin (pref.)

II. Pricop, Lucian

821.135.1.31

© Sorin Alexandrescu și David Brent

© Cartex 2000 pentru prezenta ediție.

Pentru comenzi și informații, vă rugăm să ne contactați la:

- Tel./fax: 021/323.41.30; 021/323.00.76
- Tel.: 0745.069.898; 0729.951.763
- www.edituracartex.ro
- e-mail: comenzi@edituracartex.ro
- e-mail: comanda.cartex@gmail.com
- O.P. 4, C.P. 184, București

CUPRINS

<i>Dialectica fantasticului</i> de Sorin Alexandrescu	7
<i>Fișă biobibliografică</i>	26
<i>Referințe critice</i>	34
<i>Notă asupra ediției</i>	43
<i>Domnișoara Christina</i>	51
<i>Şarpele</i>	199

DIALECTICA FANTASTICULUI

(Domnișoara Christina și Șarpele)

Încă din epoca debutului lui Mircea Eliade putem observa prezența în opera sa a paginilor „realiste“ alături de cele „fantastice“. Primele încercări, publicate în *Ziarul științelor populare*, se numeau, semnificativ, *Cum am găsit piatra filozofală* și, respectiv, *Amintiri din retragere*. În liceu scrie, fără să publice însă, *Memoriile unui soldat de plumb* (paralel cu *Romanul adolescentului miop*), care se voia o istorie cosmică a unui fragment de plumb, din epoca formării pământului până în prezent, sub forma unui soldat-jucarie. Multe alte scrieri se situează la interferența realului cu fantasticul.

Cum s-ar putea explica această particularitate, destul de rară în literatura română? Cred că prin aceiași factori care explică și interesul omului de știință pentru fenomenele spirituale cele mai diverse: o anumită perceptie a *miraculosului*, existentă încă din copilărie, și o deschidere *culturală* (lecturi, călătorii, studii, experiențe de viață) spre sisteme de gândire situate în afara tradițiilor locale, și chiar europene, dar pe care, tocmai de aceea, le poate apoi înțelege mai adânc. Din acest punct de vedere literatura fantastică a lui Mircea Eliade se situează între cea realistă și studiile de filosofie sau istorie a religiilor, în același sens în care evaluarea unor evenimente drept „fantastice“ se situează între descrierea lor strict *pozitivă*, indiferentă la mister, și interpretarea lor în funcție de anumite complexe culturale arhaice, circulație a motivelor mitice și ritualistice etc. Personalitatea unitară a lui Mircea Eliade s-a format tocmai prin permanenta

interferență a acestor *trei atitudini*, preponderența uneia sau alteia dintre ele definind un anumit sector al operei. Mișcarea liberă între acestea indică faptul că nu a fost niciodată mulțumit de exclusivismul uneia singure, pentru că a realizat, întotdeauna, misterul infinit al realului, ambiguitatea lui fascinantă. Mărturisirile lui Eliade sunt, astfel, revelatorii. Relația dintre opera lui științific și cea literară î-a preocupat, pare-se, mai mult pe unii contemporani din România decât pe Eliade însuși. În 1936, apariția volumului despre yoga, ca și cel despre alchimia asiatică s-a „împiedicat” de succesele sale literare. Scrie de aceea în *Memorii*: „Nu mă îndoiesc că neașteptata popularitate literară de care m-am bucurat între 1933 și 1938 a dăunat creației mele științifice... Trebuia deci, cu orice preț, să le dovedesc că nu sunt numai un «scriitor de succes», că sunt de-asemenei «om de știință» ... Aproape toate ideile pe care le-am dezvoltat în cărțile publicate în franțuzește după 1946 se aflau deja *in nuce* în studiile scrise între 1933 și 1939”¹.

Romanul *Domnișoara Christina* (1936) crește direct din folclorul românesc: o poveste cu strigoi, într-o lume căzută pradă bles-temului, pe care un Tânăr o salvează, ucigând a doua oară strigoial, cu un drug de fier împlânat în inimă. Textul debordează însă schema inițială, devenind curând un soi de *mister* medieval, realizat în spațiul românesc, comparabil cu unele piese de teatru ale lui Blaga. Mai mult ca în celealte scrieri fantastice, personajele nu au o viață autonomă, existând – aproape impersonal – numai prin *funcția* lor într-un ritual străvechi. Numai că acum, spre deosebire de toate celealte scrieri fantastice, nu întâlnim în țesătura epicului nici dialectica sacru-profan, nici problematica teoretică, familiară orientalistului, precum caracterul iluzoriu al spațiului și timpului din *Nopți la Serampore* sau conceptul de om total din *Şarpele*. Conflictul nu mai apare din înfruntarea unor sisteme de gândire diferite, ca în celealte scrieri, ci, paradoxal de simplu, în confruntarea dintre două supraforțe de maximă generalitate, Viața și Moartea. De altfel, de

¹ Mircea Eliade, *Memorii. 1907-1960*, Humanitas, București, 1991, 1997, p. 312-313.

n-ar fi atmosfera intens magică a textului, ne-am putea gândi chiar la o parabolă.

Aceste forțe se constituie destul de rapid după începutul cărții, încât „criza” de semnificație a evenimentelor din alte povestiri aici nu există. Aproape cu conștiinciozitate, autorul revelă poziția fiecărui personaj în conflict, benefică ori malefică, fără ca nicio dezvăluire ulterioară să o mai complice. Deplasarea cititorului de la un nivel existențial la altul este înlocuită cu un pariu: singura *suspense* se referă la victoria ori eșecul eroului Egor. Citim, de fapt, un basm în care *fantasticul devine aproape un supranatural de factură magică*, „inferior” ca spiritualitatea implicată față de caracterul sublim, sacru al forțelor declanșate în *Nopți la Serampore* ori *Secretul doctorului Honigberger*.

Certitudinea lumii demoniace a strigoilor este, de la început, totală, Egor și Nazarie convingându-se prin *teroarea* pe care o resimt. În loc de *dilema real-ireal*, frecventă în alte scrieri fantastice, apare aici *conflictul real-ireal*. Dialogul între cele două lumi nu este efemer și privilegiat, prin fulguranța hierogamiilor și prin ritualul inițierii, ci este permanent și general, printr-o adeverată strategie a terorii. La conac, cele două tabere se asediază reciproc, ca într-un „western dunărean”, numai că beligeranții cer suflete în loc de averi și utilizează nu arme clasice, ci rituri magice. Chiar dacă probele materiale ale existenței Christinei sunt inefabile (parfumul de violete, o mănușă pierdută, care se face scrum la atingere), *fantasticul nu e generat de dubiu, ci de certitudine*. El constă în prezența familiară a lumii celeilalte, în *anularea intervalului separator* dintre lumea viilor și cea a morților. În mod obișnuit, cei vii și cei morți rămân în lumi diferite, necomunicante, condiție *sine qua non* a echilibrului. Apariția strigoialui, cu statul său ambigen, tulbură acest echilibru, iar capriciul Christinei de a iubi un muritor dezlănțuie criza. Lipsit de auxiliarii săi firești, enigmaticul și straniul (*cf. infra*), lipsit și de obișnuita lui existență, dilematică, fantasticul devine o *ipoteză* – contingenta noncontingentelor – și o *analiză* ca într-un experiment al rezultatelor; criza, adică dezlănțuirea haosului, se soluționează numai prin distrugerea factorului dizident, ceea ce reintroduce ordinea în cosmos. Numim această situație „fantastică”, pentru că ea

deviază de la sistemul logic rațional al lumii noastre, deși fără ca ea să devină posibilă într-un alt sistem. Ca urmare, fantasticul se rezolvă, adică situația incomodă este eliminată, și sistemul triumfă, fără ambiguitatea finală din alte povestiri. Nu ne rămâne decât să remarcăm, încă de acum, diversitatea modalităților de fantastic în opera lui Mircea Eliade și să observăm, totodată, că cea din *Domnișoara Christina* rămâne singulară în restul operei.

Viața și Moartea se înfruntă prin două grupuri de personaje. *Moartea* este reprezentată, evident, de strigoaică *Domnișoara Christina*, de fugara prezență a aliatului Satan („celălalt“, prin eufemism) și de către agenții ei: Simina, fetița posedată, doamna Moscu, mama, apoi vizitul și caii de la rădvan, fantome ca și stăpâna lor. *Viața* este reprezentată de Egor, Eroul, și ajutoarele lui: Nazarie, apoi doctorul și, în final, țărani din sat. Dar Egor este totodată și obiectul disputei între cele două forțe, la fel ca Sanda, iubita lui, care însă aparține alternativ celor două tabere, victimă și aliată involuntară. Egor luptă cu Domnișoara Christina pentru el însuși, ca și pentru Sanda, Christina luptă cu Sanda pentru Egor; Egor o distrugе pe Christina, dar și Christina pe Sanda!

Arta romanului constă în compozitia lui impecabilă. Debutul este mult mai rapid decât în *Şarpele* ori în *Secretul doctorului Honigberger*, pentru că „strategia“ fantasticului cere, aici, nu o descriere, eventual detaliată, a unei lumi profane (= „burgheze“, în *Şarpele*) în care izbutește satul (printr-o hierofamie), ci o rapidă înclăstare între uman și nonuman. Expozițiunea prezintă deci actorii dramei, sugerând nu caracterul *enigmatic* al unor gesturi și cuvinte, în sensul de rupere a semnificațiilor de semnificații, ci existența unei *intenții secrete* în spatele lor, încă necunoscute. Între cuvinte convenționale încep să apară goluri, pauze nelinișitoare. Expozițiunea romanului este construită deci ca o *așteptare* a ceva terifiant, prin ciudăteniile familiei și jupânesei, magia nopții dunărene („vrajă“), cu un fundal pre și anistoric, „scitic“, neliniștea progresivă a lui Egor și Nazarie. Evenimentul primei întâlniri cu Christina, în cursul nopții pe care cei doi bărbați o petrec terorizați, laolaltă, declanșează conflictul – și romanul – propriu-zis, care va fi construit pe baza a două principii: apropierea Christinei, realizată prin *materializarea ei*

treptată, și, în al doilea rând, *extinderea și generalizarea conflictului* inițial Egor-Christina la proporțiile unei înfruntări Viață-Moarte, prin desenarea în jurul celor doi a unor cercuri concentrice, care „înghit“ treptat toate ființele și obiectele de la conac.

Scenele intermediare care o „anunță“ pe Christina se succed rapid: portretul sfidător și dramatic din fosta ei cameră, atmosfera acestei camere („tinerețe oprită pe loc“), întâlnirea Egor-Simina, în care fetița îi povestește un basm cu evidente aluzii și îndemnuri¹, apariția probabilă, în acest timp, a Christinei, încă invizibilă, în parc, povestirea lui Nazarie despre cruzimile și erotomania Christinei în viață. Urmează *visul* lui Egor, în care Christina se introduce firesc, dar *dizolvând* lumea onirică prin simpla ei prezență, transformând-o într-o lume supranaturală, în care spațiul (odaia lui Egor) este același și totuși fundamental altul. „Ce bine că toate lucrurile acestea se întâmplă în vis“, gândi el. De fapt, inertia conștiinței onirice este ultima lui apărare, curând Egor se „trezește“ și o *vede* cu o deplină luciditate.

Această primă întâlnire precizează nuanțe semnificative. Christina se refuză pe sine ca strigoi și încearcă, patetic, o reîntoarcere în lumea oamenilor, pe calea unei dragoste normale; ea se vrea și se face femeie, transformând pofta de sânge a strigoiului în pofta de dragoste a femeii: „Nu te speria, dragostea mea, șopti atunci Christina. Nu-ți voi face nimic. Tie nu-ți voi face nimic. Pe tine te voi iubi numai... Vorbea încet, rar, uneori cu multă melancolie în glas. Îl privea nesătioasă, înfometată. și totuși, în ochii ei sticioși se cobora câteodată o umbră de infinită tristețe“. Fascinația Christinei se exercită prin însuși statutul ei paradoxal. Dorințele de femeie o fac femeie, dar Christina rămâne încă suspendată între abur și carne, formă incertă, halucinantă, țesută din prezență și totodată absență, lubrică, deșănată și totuși asexuată.

1. „A fost odată un fecior de cioban, începu repede Simina, fără să-i mai lase timp s-o întrerupă. și când s-a născut el, ursitoarele i-au spus: «Să iubești o împărăteasă moartă!» Mama lui a auzit și a început să plângă. Cealaltă ursitoare, căci erau trei, s-a milostivit de jalea ei și a adăugat: «Și te va iubi și împărăteasa pe tine!»“, *Domnișoara Christina. Şarpele*, Cartex 2000, p.84

Libris.RO

Respect pentru oameni și cărți

DOMNIȘOARA CHRISTINA

...it stood
All beautiful in naked purity,
The perfect semblance of its
bodily frame...
Shelley, Queen Mab

I

Înainte de a ajunge în sufragerie, Sanda îl opri, apucându-i brațul. Era cel dintâi gest familiar pe care îl făcea în aceste trei zile de când se aflau împreună la Z.

– Știi că a mai venit un musafir, un profesor?

Egor îi privi ochii prin semișintunericul odăii. Sclipecău. „Poate mă încurajează“, își spuse, și se apropi, încercând să-i prindă mijlocul. Dar fata se smuci și, din câțiva pași, deschise ușa sufrageriei. Egor își corectă ținuta și rămase în prag. Ardea aceeași lampă cu sita albă, orbitoare; o lumină prea tare, artificială, stridentă. Zâmbetul d-nei Moscu părea acum mai obosit. (Zâmbetul pe care Egor se obișnuise să-l ghicească înainte chiar de a-i vedea fața...)

– ...Acesta este d-l Egor Pașchievici, îl prezentă solemn d-na Moscu, întinzând moale brațul spre ușă. Are un nume ciudat, adăugă ea, dar e român pe de-a-ntregul... E pictor și ne face cinstea de a locui cu noi...

Egor se înclină, încercând să spună câteva cuvinte măgu-litoare. D-na Moscu își retrase brațul și-l îndreptă, cu mai multă emoție, spre noul-venit. Avea atât de rar prilejul să facă prezentări bogate, solemnne...

– Domnul profesor universitar Nazarie, o glorie a științei românești, continuă ca.

Egor se îndreptă cu pas hotărât către profesor și îi apucă mâna.

– Sunt numai un neînsemnat asistent, stimată doamnă, șopti d-l Nazarie, încercând să-i mai rețină o clipă privirile. Atât de neînsemnat...

Dar d-na Moscu se aşezase extenuată pe scaun. Profesorul rămasă uluit lângă ea, cu fraza nesfărșită. Îi era teamă să se întoarcă spre ceilalți; teamă nu cumva să pară ridicol sau ofensat. Câteva clipe nu știu ce să facă. Dar se hotărî și se aşeză pe scaunul din stânga d-nei Moscu.

– Scaunul acesta e ocupat, îi șopti Simina. Eu mănânc întotdeauna lângă mama.

D-l Nazarie se ridică brusc și se lipi de perete. Egor și Sanda se apropiară de el, zâmbind încurcați. Nu trebuie să țină seama de glumele Siminei. E o fetiță capricioasă. Și, de altfel, asta e cea mai mare bucurie a ei: să stea lângă maică-sa, chiar când sunt musafiri.

– Are numai nouă ani, adăugă Sanda.

D-na Moscu îi privise tot timpul zâmbind, parcă s-ar fi rugat să fie iertată că nu ia parte la discuție. Bănuiește cât de interesantă poate fi o asemenea discuție – interesantă, savantă, instructivă –, dar e prea obosită ca s-o urmărcască. Doamna Moscu, firește, nu auzise nici un cuvânt; sunetele trecuseră alături de urechile ei, fără rezistențe, fără urme.

Egor conduce pe d-l Nazarie spre capătul mesei, indicându-i un scaun alături de Sanda. „Ce stranie și neînteleasă oboseală“, gândi pictorul privind încă o dată fața doamnei Moscu.

– Nu știu cum să vă mulțumesc, îngână profesorul aşezându-se. Îmi dau seama că am jignit un copil. Și este un copil ca un înger...

Întoarse capul și aruncă Siminei cele mai calde priviri. D-l Nazarie era un bărbat încă destul de Tânăr, nu împlinise nici patruzeci de ani, și privirile îndreptate spre Simina încercau să poarte o dragoste totdeodată protectoare și lingușitoare. Obrazul lui curat și neutru, de bărbat învățat, se luminase din cale afară. Zâmbea

Siminei cu toată gura deschisă. Simina îi susținu privirea cu o siguranță ironică, mușcătoare. Câteva clipe îl privi în adâncul ochilor, apoi duse șerbetul la gură, își șterse un foarte ușor zâmbet și întoarse încet capul către maică-sa.

– Sunteți desigur venit pentru săpături, întrebă brusc Egor.

Profesorul era încă intimidat și fu cu atât mai recunosător lui Egor că îi dădea prilejul să vorbească despre meseria și pasiunea lui.

– Da, domnul meu, răspunse vioi, înghițind aer. Cum îi spuneam și doamnei, am reluat în vara aceasta săpăturile de la Bălănoaia. E un nume care poate nu vă amintește prea multe lucruri, dar stațiunea protoistorică de la Bălănoaia are oarecare însemnatate pentru noi, români. S-a găsit acolo un *lébes* celebru, un mare bazin ionian, în care, după cum știți, se aducea carne la ospețe...

Amintirea acestui *lébes*, pe care îl cercetase cu de-amănuntul, a fost o imagine stenică pentru d-l Nazarie. Cu vervă și cu oarecare melancolie, evocă ospețele de atunci. Nu erau ospețe barbare, grotești.

– ...Căci, cum îi spuneam și doamnei, toată câmpia aceasta a Dunării de Jos, în special aici, în nordul Giurgiului, a cunoscut odinioară, prin veacul V înainte de Christos, o înfloritoare civilizație greco-traco-scitică...

Vorba îi dăduse curaj. Privi din nou, insistent, spre doamna Moscu, dar nu întâlni decât același zâmbet stins, acceași față neatentă.

– Bălănoaia, *maman*, îi atrase atenția Sanda, aproape strigând, pe deasupra mesei. D-l profesor face săpături arheologice la Bălănoaia...

D-l Nazarie se intimidă din nou auzindu-și numele, trezindu-se brusc obiectul atenției generale. Încercă să se apere cu mâna, să scuze mai ales tăria glasului cu care Sanda strigase pe maică-sa. D-na Moscu părea că se deșteaptă dintr-o amortire împletită cu somn. Dar deșteptarea fusese reală; pentru câteva clipe, își recăpătă frăgezimea obrazului, mândria frunții ei pure și netede.

– Bălănoaia, vorbi ea, acolo a avut moșie un străbun de-al nostru.

– Și tanti Christina, spuse repede Simina.

– Și ea, întări cu vioiciune d-na Moscu.

Respect Sanda privi încruntându-se către sora cea mică. Dar Simina plecă ochii în farfurie, smerită și cuminte. În bătaia puternică a lămpii, buclele ei negre își pierdeau tăria și luciul, asemenea argintului vechi. „Dar ce frunte calmă, ce obraji de păpușă!“ se miră Egor. Nu-ți puteai desprinde ochii de pe chipul ei. Trăsăturile aveau o perfecțiune precoce, o frumusețe înmărmuritoare. Egor simți că, alături de el, d-l Nazarie o privește cu o egală încântare.

– Nu suntem prea vorbăreți astăzi, când am rămas singuri, spuse Sanda adresându-se mai mult lui Egor.

Pictorul înțelese glasul acesta care voia să-l ispitezască, necăjindu-l. Se smulse din torpoarea cu care privise pe Simina și voi să înceapă o anecdotă galantă, pe care o spunea întotdeauna cu succes în familii. „Suntem tăcuți, pentru că suntem inteligenți: ca amicul meu Jean“... ar fi povestit Egor. Dar d-l Nazarie începu înaintea lui:

– Aveți probabil mulți invitați, toată vara, aici la moșie...

Vorbi câteva minute în sir, pe nerăsuflare, parcă i-ar fi fost teamă să se opreasca, să nu-l înghită cumva tăcerea. Vorbi despre săpături, despre sărăcia de la Muzeul de Antichități, despre frumusețea acestor câmpii dunărene. Egor privea câteodată, pe furiș, spre d-na Moscu. Asulta ca vrăjită, dar pictorul își dădea prea bine seama că nu aude un cuvânt. Sanda profită de o pauză a d-lui Nazarie și spuse tare:

– Maman, se răcește friptura...

– Ce lucruri interesante ne spune domnul profesor! șopti d-na Moscu.

Începu apoi să mânânce cu obișnuita ei poftă, cu fruntea puțin plecată deasupra farfuriei, fără să privească pe nimeni.

De altfel, era singura care mâncă. Ceilalți abia se atinseseră de friptură. D-l Nazarie, înfometat de drum, nu izbutise să mânânce mai mult de jumătate. Friptura avea un miros greșos de vită.

Sanda cheamă cu un gest scurt, de stăpână, jupâneasa care aştepta cuminte lângă ușă.

– Ți-am spus să nu mai cumperi carne de berbec, vorbi ea cu o ascunsă mânie.

– N-am mai găsit nici o pasăre, domnișoară, se apără femeia. Care au fost le-am tăiat ieri și alaltăieri. Care n-au murit... Mai era o gâscă, dar am găsit-o și pe ea moartă, azi-dimineață.

– De ce n-ai cumpărat din sat? întrebă Sanda mai mânoasă.

– N-a vrut nimeni să-mi vândă, răspunse prompt jupâneasa. N-a vrut sau n-a avut, adăugă ea cu subînțeles.

Sanda roși, făcu semn femeii să ridice farfurile. D-na Moscu își terminase friptura.

– Ce frumoase lucruri ne-a spus domnul profesor despre Bălănoia! începu ea cu un glas puțin cântat. Atâtia idoli în pământ, atâtea scule de aur...

Profesorul se codi.

– Cele de aur se găsesc mai rar, o întrerupse el. Nici n-au prea fost prin acele timpuri. Erau pe aici civilizații țărănești, sate înfloritoare, dar sate. Aurul se afla mai mult în porturile grecești...

– Se găsea și aur, scule de aur vechi, pe vremuri, continuă d-na Moscu.

– Și tanti Christina avea, șopti Simina.

– Tu de unde știi? o întrebă, certând-o, Sanda. De ce nu te-astâmpери?!?

– Mama mi-a spus, vorbi Simina dezghețat. Și doica.

– Doica ar trebui să nu-ți mai umple capul cu povești, adăugă Sanda aspră. Crești mare acum, nu mai poți crede în basme și năzbătii...

Sanda își privi sora cu un foarte ușor zâmbet, disprețitor și indiferent în același timp. Își întoarse apoi ochii spre Egor și-l cântări cu gravitate; parcă s-ar fi întrebat dacă crede și el același lucru, dacă poate fi și el tot atât de naiv...

Conversația tânjea din nou. D-l Nazarie se plecă spre Egor.

– Ce minunată idee ati avut să vă întoarceti la aceste câmpii dunărene, vorbi el. Cred că nimeni n-a încercat încă să picteze asemenea locuri; și se par la început deznađăjduite, pustii, bătute prea mult de soare și apoi îți dai seama de fecunditatea lor însăși - măntătoare, de farmecul lor...